

היתה השנה מעוברת": **מכלל דרישא** [וכי אטו רישא] **לאו במעוברת עסקינן**, והרי בשנה שיש בה שני אדרים אנו עוסקים!?

אלא **שמע מינה**:

הא — סיפא של הברייתא — **דפשיטא** (1) **ליה דמעברא שתא** [פשוט לו שמתעברת השנה], ולכן אסור עד סתם אדר שהוא אדר שני כדעת רבי מאיר. (2)

הא רישא **דלא ידע** שתתעבר השנה, ולכן אינו אסור אלא עד אדר ראשון. (3)

הא — משנתנו — **דלא ידע** בשעת נדרו שתתעבר השנה, ולכן כשאמר אדר סתם היינו אדר הראשון. (12)

ב-ג ומסייעת הגמרא לדברי אביי: **והתניא** [בניחותא]:

אם אמר "עד ראש חודש אדר", הרי זה אסור עד ראש חודש אדר הראשון.

ואם היתה השנה מעוברת, הרי זה אסור עד **ראש חודש אדר השני**.

והרי תיקשי על לשון הברייתא בסיפא "ואם

ב. לשון הגמרא "הא — בברייתא דשטרות — **דידע דמעברא שתא**", משמע [לדעת הר"ן], שתאריך השטר ישתנה בהתאם לידיעותיו של בעל השטר, וזה דבר מחודש מאד.

1. לשון זה לא משמע כפירוש שנתבאר בהערה לעיל בדעת התוספות, שאין הדבר תלוי בידיעת הנודר; ומיהו בתוספות כאן משמע קצת שגירסתם היא: רישא דלא ידע דמעוברת סיפא דידע דמעוברת.

2. ומה שאמרו בברייתא "ואם היתה מעוברת", היינו "אם ידע שהיתה מעוברת", רא"ש.

3. ראה בר"ן שביאר את הסוגיא לפי הגירסא השניה במשנה, שאם אמר עד סוף אדר הרי הוא אסור עד סוף אדר שני ומשום ששני האדרים יחד כחודש אחד הן, ראה שם ביאורו.

ותוכן הדברים הוא, שלפי רבי יהודה שני האדרים חודש אחד הם, ואם רוצה להזכיר בשטר ה' באדר שני יכול לכתוב ל"ה לחודש אדר, אלא שאם רוצה לציין כמה הוא לאדר שני צריך לכתוב אדר שני, וזה הוא כמשנתנו, אבל לרבי מאיר כיון שלדעתו כשרוצה להזכיר ה'

12. א. בפשוטו כוונת הגמרא היא, שלא ידע בשעת נדרו שקבעו בית דין לעבר את השנה, וכן הוא בהדיא בלשון הר"ן בעמוד ב' "שאם היה יודע בשעת נדרו שהיתה [מסתמא צריך לומר: שתהיה] שנה מעוברת, כי אמר עד אדר, עד אדר שני משמע".

ואולם לפי המבואר בתוספות בטעמו של רבי מאיר שהוא משום שאדר ראשון הוא חודש העיבור, אם כן לכאורה היה לנו לומר שאף אם לא ידע בשעת נדרו שתתעבר השנה, מכל מקום הוא הרי נתכוין ל"אדר" ולא לחודש העיבור, ויהיה אסור עד אדר שני!?

ולשון התוספות הוא: ומתניתין בשאינו יודע בעיבורה עד אדר; ומדברי ה"ברכת כהן" שם [אות א ד"ה ומבוארת, ראה שם בשם מהר"י מיניץ סימן ט], נראה בביאור שיטתם, שאין הדבר תלוי אם היה יודע בשעת נדרו שמתעברת השנה, אלא עיקר הדין תלוי במה שלא נתעברה השנה עד שכבר חל אדר, [ו"לא ידע", היינו שלא היה יכול לידע עד אדר] והסברא היא, דמאחר שכבר הגיע אדר קודם שעברו בית דין את השנה, כבר חל שם "אדר" על אדר הראשון, וכבר נשלם הזמן שקבע, [ראה שם עוד בשם הרא"ש במגילה ו ב].

מתניתין:

רבי יהודה אומר:

מי שאמר: **קונם יין שאיני טועם עד שיהא הפסח.**

אין אומרים שיהא אסור עד שיצא הפסח, על אף שאמר "עד שיהא" —

אלא אינו אסור אלא עד ליל פסח, כי אנו אומדים את דעתו שלא נתכוון זה לאסור את עצמו ביין אלא עד שעה שדרך בני אדם לשנות יין.⁽⁴⁾ דהיינו בלילי פסח לארבע כוסות.

וכן אם אמר: **קונם בשר שאיני טועם עד שיהא הצום** [יום הכפורים] —

אין אומרים שיהא אסור עד שיצא הצום.

אלא, אינו אסור אלא עד סעודה המפסקת של לילי הצום, שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול בשר, ובערב יום הכפורים בסעודה המפסקת דרכם של בני אדם לאכול בשר.⁽⁵⁾

רבי יוסי בנו — של רבי יהודה — אומר:

אף מי שאמר: **קונם שום שאני טועם עד**

לאדר שני כותב "אדר" סתם, בהכרח שאין שני האדרים חודש אחד, והיינו דאמרין שמשנתנו כרבי יהודה.

ואולם ישוב הגמרא הוקשה להר"ן, דכיון דמשנתנו עוסקת כשלא ידע שנתעברה השנה, הניחא מה ששנינו ד"ראש חודש אדר" היינו אדר ראשון ניחא, אבל מה ששנינו סוף אדר היינו סוף אדר שני, זה אינו מובן לפי שיטה זו.

4. א. הוגה על פי הב"ח, וכן נראה מהר"ן.

ב. כתב הר"ן: דאזלינן בתר אומדנא, שלא נתכוין ליאסר בלילי הפסח ביין אף על פי שלפי לשון נדרו משמע דאסור, דהא אמר "עד שיהא". משמע שכוונתו לסוגיא דבבא בתרא קמו ב אם אזלינן בתר אומדנא, וראה עוד שם בדף קלב א.

ג. בתחלת הפרק שנינו: "קונם יין שאני טועם היום וכו', עד הפסח אסור עד שיגיע, עד שיהא אסור עד שיצא", וזה דלא כמבואר במשנתנו.

וכתב הר"ן, שיש מביאים מזה ראייה שאין הלכה כרבי יהודה, ראה עוד שם בענין פסק ההלכה; ויש אומרים: "אפשר דלאו א"קונם יין" קאי, ואי נמי אמרת דעלה קאי, אגב גררא דהני

אחריני תנא "עד הפסח", דהתם לא אתא לאשמועינן כוונת הלשון היאך הוא.

5. א. כדתנן [חולין פג א]: "בארבעה פרקים בשנה [שדרך ישראל לעשות בהם סעודות], המוכר בהמה לחבירו [מסתמא צריך הוא לשוחטה מיד בשביל הסעודה, ולפיכך] צריך להודיעו: "אמה מכרתי לשחוט" "בתה מכרתי לשחוט", [כדי שידע שאינו יכול לשוחטה באותו היום משום "אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד"]; ואלו הן: ערב יום טוב האחרון של חג, וערב יום טוב הראשון של פסח, וערב עצרת וערב ראש השנה, וכדברי רבי יוסי הגלילי: אף ערב יום הכפורים בגליל", אבל לפי חכמים אין אוכלים אלא בשר עוף ודגים, תוספות חולין פג א.

ב. כתב הר"ן: חידוש יש בבבא השניה [עד שיהא הצום] מה שאין בבבא הראשונה [עד שיהא הפסח], כי כשאומר "עד שיהא הפסח" הוא אסור על כל פנים עד הפסח, ואילו כשאומר "עד שיהא הצום", אינו אסור אפילו עד הצום עצמו, ומותר הוא כבר בסעודה המפסקת.

ואם כן, זהו כבודי, שאתכבד יותר כשיראו שאתה רוצה ליתן, ואני איני רוצה לקבל.⁽⁸⁾ וכן האומר לחבירו: קונם שאתה נהנה לי, אם אין אתה בא ונותן לבני כור של חטין, ושתי חביות של יין:

רבי מאיר אומר: הרי המודר אסור ליהנות מן המדיר עד שיתן.

וחכמים אומרים: אף זה — המדיר — יכול להפר את נדרו שלא על פי חכם, ויאמר לו: הרי אני כאילו נתקבלתי.

ואם⁽⁹⁾ היה ראובן מסרב [מפציר] בו

שתהא שבת — אינו אסור אלא עד לילי שבת. לפי שלא נתכוון זה אלא עד שעה שדרך בני אדם לאכול שום, ובלילי שבת תיקן עזרא שיאכלו שום.⁽⁶⁾

האומר⁽⁷⁾ לחבירו: קונם שאני נהנה לך [קונם מה שאני נהנה משלך], אם אין את בא ונוטל לבניך [עבור בניך] כור אחד של חטין, ושתי חביות של יין —

הרי זה — חבירו של הנודר — יכול להפר את נדרו שלא על פי חכם, ויאמר לו לנודר:

כלום אמרת, אלא מפני כבודי, שאתכבד על ידך בפני הבריות שיראו שאני חשוב בעיניך שאתה רוצה ליתן לי מתנה —

6. א. כמבואר בבבא קמא פב א: "עשרה תקנות תיקן עזרא: שקורין וכו' ואוכלין שום בערב שבת".

ומבואר שם הטעם בגמרא: "ושיהו אוכלין שום בערב שבת: משום עונה, דכתיב: "אשר פרו יתן בעתו", ואמר רב יהודה וכו' "זה המשמש מטתו מערב שבת לערב שבת", ופירש רש"י: "שמצות עונה בלילי שבת כדרב יהודה, והשום מרבה את הזרע".

ב. כתב הר"ן שרבי יוסי מוסיף על רבי יהודה, וסובר שאומרים כן אפילו גבי שום שאינו אלא מתקנת עזרא, ונסתפק אם רבי יהודה מודה לבנו בזה; ונראה מדבריו דאכילת בשר בערב יום הכפורים עדיף מאכילת שום בשבת, שהרי משמע מלשון המשנה שרבי יהודה הוא שאמר בנודר מן הבשר עד שיהא הצום שהוא מותר בערב הצום, ובכל זאת חולק על דברי בנו באכילת שום בערב שבת.

7. לפי מה שהביא הר"ן בשם הירושלמי שרבי מאיר, החולק בבבא הבאה, נחלק אף בזה, אם כן יתכן שהמשך דברי רבי יהודה הוא.

8. נתבאר על פי הר"ן לעיל כד א. וכתב שם הר"ן: בירושלמי מבואר, שרבי מאיר החולק בבבא השניה [גבי "קונם שאת נהנית לי"], חולק גם בזה שהוא אסור עד שיתן [והזכיר דברים אלו גם הר"ן כאן]. ועוד מבואר שם, שאם הנודר חלוק על המודר ואומר לו: "לא כי אלא לכבודי נתכוונתי, כדי שאתכבד שתקבל מתנה ממני" לדברי הכל הרי הוא אסור, ואם כשמודה לו שאכן לא נתכוין אלא לכבודו של המודר — לכולי עלמא מותר, ולא נחלקו אלא בסתם, שרבי מאיר אומר: סתם הוי כמי שזה אומר "מפני כבודי" וזה חלוק עליו ואומר "מפני כבודי", ורבנן סוברים: סתמן הוי כמי ש"זה אומר מפני כבודי", ואף זה אומר "מפני כבודי".

9. הדינים הבאים "סתם משנה" הם, ולא נחלקו חכמים בדבר; וראה בר"ן אם חכמים מודים לרבי יהודה ורבי יוסי בנו במה שאמרו לעיל, או שכאן שאני כי אומדנא דמוכח הוא.

בשמעון לשאת את בת אהרתו שמצוה
לשאתה, ואמר שמעון: קונם שהיא נהנית לי
לעולם —

וכן המגרש את אשתו, ואמר: קונם אשתי
— שאני מגרשה עכשיו — נהנית לי לעולם
—

וכן אם היה מסרב בחבירו שיאכל אצלו,
ואמר חבירו:

קונם לביתך שאני נכנס.

או שאמר: "יפת צונן שאני טועם לך —

הרי אלו מותרות להנות לו. לפישלא נתכוון
זה אלא לשם אישות, כלומר שלא ישאנה או
שלא יחזירנה.

הרי זה מותר ליכנס לביתו ולשתות ממנו
צונן. לפי שלא נתכוון זה אלא לשום אכילה
ושתיה.

הדרן עלך פרק קונם יין

פרק רבי אליעזר

הקדמה:

בפרק זה מתבארים הלכות התרת נדרים.

במסכת חגיגה [י א] אומרת המשנה שהיתר נדרים הוא מהדברים ה"פורחים באויר", ואין להם על מה שיסמכו, לפי שאינם מפורשים במקרא, אלא הם נלמדים מדרשת הפסוקים.

הגמרא מביאה כמה דרשות, וביניהן את הדרש מהפסוק "לא יחל דברו", הוא אינו מוחל את דברו, אבל אחרים מוחלים לו.

ומכאן למדו חכמים, שהנודר הרוצה להתיר את נדרו, צריך לבוא לפני חכם, ולהשאל על נדרו, כדי שיתירנו החכם.

ומצינו בדברי הראשונים שני אופנים שמכחם יכול החכם להתיר לו נדרו:

א. על ידי **חרטה**, שמתחרט הנודר על שנדר את הנדר.

ב. על ידי **פתח**, שמוצא לו החכם צד של טעות בנדר, שאם היה יודע הוא לא היה נודר.

ויש הסוברים שהחרטה עצמה היא פתח של טעות לנדר, שאילו היה יודע הנודר שהוא יתחרט על נדרו, הוא לא היה נודר אותו.⁽¹⁾

ובמשנה להלן יתבאר שנחלקו רבי אליעזר וחכמים, האם אפשר לחכם להתיר את

הנדר גם בפתח של דבר לא צפוי, הנקרא "נולד", וכפי שיבואר במשנה.

מתניתין:

רבי אליעזר אומר: פותחין לאדם פתח א-טו לחרטה מנדרו, **בכבוד אביו ואמו.**

ואומרים לו: אילו ידעת שאתה גורם להורריך בזיון כאשר נדרת, משום שאנשים רואים בך אדם המקל ראש בנדרים, ותולים את הפגם שלך בהורריך, האם היית נודר?

אם היה משיב שלא היה נודר אז בגלל כבוד הוריו, יכולים להתיר את נדרו.

וחכמים אוסרין לפתוח לו פתח לחרטה על נדרו על ידי השימוש בכבוד אביו ואמו. כי שמא אינו מתחרט באמת מחמת כבוד הוריו, אלא אומר זאת לפנינו בפיו בלבד, שהוא מתחרט מפני כבודם, אבל אינו חושב כך בלבו.

כי אם יענה עתה על שאלת החכם, שלא היה איכפת לו מכבודם, אלא היה נודר על אף שאין זה לכבודם, הרי בעצם האמירה הזאת הוא פוגע בכבוד הוריו, ושמה ישקר בפנינו, כדי שלא לומר אמירה הפוגעת בכבוד הוריו. הסבר הגמרא להלן, הוא לפי גירסת הר"ן, והסברו –

אמר רבי צדוק: לפי רבי אליעזר, הסובר

1. וכך פוסק הרמ"א להלכה, שנהגו לעשות מכל חרטה פתח, שעל פיו מתיר החכם את הנדר.